

Kyrkan och konsten i nutidens Tyskland.

År 1928 bildades i Dresden en sammanslutning med namnet Kunst-Dienst. Inom området för kyrklig konst ville den på grundval av den då helt unga funktionalismen — begreppet taga i ordets bästa bemärkelse — arbeta för en nyväckelse inom kyrklig arkitektur, konst och konsthantverk. Ur ett enkelt, gediget hantverk, frigjort från pseudostilar och oberoende av modernas tillfälliga nycker, ville man framskapa en tidsenlig, evangelisk kyrkokonst. Framför allt lade man vikt vid den kyrkliga karaktären. Föregående epokers lust att uppföra monumentalbyggnader för att få tillfälle att göra prunkfasader motsatte man sig starkt. Enkelhet i utsmyckning skulle innebära koncentration på den religiösa uppgiften. Byggnadsuppgiften skulle koncentreras på lösningen av rummet, som borde vara utgångspunkten. Altarets betydelse i kyrkorummet skattades högt. Men även predikstolen skulle ha en betydelsefull plats utan att dess placering behövde leda till försök med symmetriska anordningar. Beträffande dopplats sökte man skilja mellan dopfunt och dopbord. Den förra skall utformas som en del av rummet, medan det senare kan flyttas efter behov. Interiören bör vara ljus och klar. Man tager avstånd från en romantiserande tendens med glasmålningar i medeltidsstil. Skola färgade glas användas böra de utföras i modern teknik och få icke utestänga ljuset. Slutligen uppmärksammas orgelfasaden. Det gamla barockschemat med pipor anbragta i fasaden, vilka endast i ringa grad äro ljudande, tager man avstånd från och rekommenderar istället en modern anordning med en hel skog av pipor mer eller mindre synlig, varigenom orgelns organism kommer till sin rätt.

Den med detta program arbetande föreningen, som för varje år kunde glädja sig åt ökad framgång och åtagande av nya krävande uppgifter, fann sig nödsakad att år 1933 starta en konsultationsbyrå i Berlin. Samma år förflyttade den till Berlin-Spandau och förlade sitt arbete på en betydligt bredare front tack vare intimare samarbete med kyrkliga och statliga myndigheter. Året därpå upptogs den även som en särskild byrå inom Reichskammer der bildende Künste i Berlin (Blumenhof 6). Därigenom genomfördes en centralisering av arbetet och gavs ökade möjligheter att auktoritativt inverka på kyrkliga byggnadsföretag. Sammanslutningens titel är numera »Evangel. Reichsgemeinschaft christlicher Kunst», och dess byrå har en stab av sju tjänstemän. För speciella uppgifter tillkallas dessutom särskilda sakkunniga bestående av arkitekter, konstnärer och teologer.

Detta är huvudkonturerna av Kunst-Dienst's yttre utveckling sådan den berättades mig vid ett besök i Reichskammer i somras. Den entusiasm för uppgiften, som utmärker varje bildad tysk i dessa dagar, saknades för visso icke här hos staben av unga tjänstemän.

Genom en skriftserie »Werk und Feier», som är en illustrerad bilaga till den tyska motsvarigheten till vår »Församlingsbladet», söker Kunst-Dienst tränga in bland folkets breda lager. I år har också ordnats en stor organisation av ortsombud i landet, vilka skola tillvarata föreningsintressen och göra dess syften bekanta för en stor publik. I första hand vänder man sig till prästerna själva. För att komma dessa ännu närmare och för att ge de mest intresserade av dem tillfälle att mera ingående studera den moderna kyrkokonstens problem ha fr. o. m. förra året anordnats kurser för teologie kandidater. Kursen omfattar en tid av tre månader och försiggår huvudsakligen på Kunst-Dienst för ett antal av 4—5 stycken. Ledaren är Dr. Söhngen, och avgiften är 40 RM pr månad samt 75 RM till läraren. Av dessa belopp utbetalas det sistnämnda jämte 50 RM per månad av konsistorium, varigenom själva undervisningen praktiskt taget är fri. Kursens deltagare sätts i tillfälle att direkt behandla frågor rörande kyrkobyggnader, restaureringar, nyanskaffningar av inventarier och därmed sammanhängande problem av liturgisk, konstnärlig, teknisk och ekonomisk art.

Största vikt lägger också Kunst-Dienst utom på föreläsningar och tidningsartiklar på *utställningar*. Den har nämligen skapat ett mycket intimt samarbete med konstnärer och hantverkare i alla möjliga fack. Redan i Dresden höllos två, programmatiskt utformade utställningar behandlande »nutidens kultbyggnader» och »kyrkan och hantverket». Särskilt betydelsefull var den nya gestaltningen av de liturgiska kärlen, som kunde studeras på den senare utställningen. Man kunde här iakttaga hur kultisk ändamålsenlighet, ren hantverksform, god materialverkan och modern enkelhet på ett fördelaktigt sätt förenades. Man bör hava denna utställning i minne, då man bedömer Rudolf Koch för att tillfullo uppskatta honom. Vad som i Dresdenutställningen var en god ansats blir hos honom fullt utvecklat.

Rudolf Koch är naturligtvis ett för Kunst-Dienst arbete mycket betydelsefullt namn. Jag har i denna tidskrifts förra årgång sökt presentera honom för svensk publik. I somras såg jag i München en av Kunst-Dienst anordnad vandringsutställning betitlad »Rudolf Koch und sein Kreis». Denna utställning, som 1934 anordnades efter mästarens död och som besökt ett tiotal tyska städer, gjorde på mig ett oförglömligt intryck. Först och främst var hans stora mångsidighet värd förundran. Utställningen omfattade skriftbonader, språkblad, bok- och nottryck, metallarbeten och julkrippen. Beundranstvärt var hans sinne för bokstavs- och skrifttyper, vilka bli levande, så klart artikulerande äro de i sin utformning och sammansättning till ord och texttytor. Slutligen förråda alla alster av hans hand en intim känsla för materialet, som är nästan enastående. Som ett uttryck för hans starka personlighet — i sin enkelhet och stillhet nästan helgonliknande — får man fatta den rörande enheten bland verkstadens medarbetare: blott små nyan-

ser skilja de olika lärjungarna, men andan är en och samma. Man behöver bara citera detta uttalande av Koch för att ha hans person framför sig: »Die Gemeinde Christi allein baut die Kirche. Gott schickt schon seine Werkleute. Wenn da nur erst ein Gemeinde ist, die lebt im Gebet und Sakrament, so hat alle Not ein Ende». — För vårt land borde det vara en ytterst angelägen uppgift att söka få denna utställning över hit, där den utan tvivel skulle spela en mycket stor roll.

Bland andra utställningar, som Kunst-Dienst anordnat, må här utom kyrkogårdsutställningen, som strax skall behandlas, nämnas »ny tysk kyrkokonst» på Chikagoutställningen 1933, tyska jul-krippen i Oslo samma år (en utställning som Kunst-Dienst också gärna vill flytta över till Sverige), en bibelutställning m. m.

Den mest betydelsefulla utställningen, som anordnats, synes vara den, som belyser modern kyrkogårdskultur samt modernt gravskick. Det är typiskt för tyskt väsen, att man nu icke nöjer sig med att söka reformera endast kyrkogårdsanläggningarna och rationalisera gravvårdar och planer i syfte att skapa billigare och mera estetiskt tilltalande former. Man vill gå till botten med detsamma. På den stora utställningen »Tod und Leben» i Dresden 1931 åskådliggjordes medelst ett skickligt fotomontage och förklarande text hela komplexet av sedvänjor — i de flesta fall föräldrande och stelnade i tämligen obegripliga former — som ha samband med vårt gravskick. Denna utställning mottogs med stort intresse såväl i teologiska kretsar som bland arkitekter och konstnärer¹⁾, och den är värd ett något utförligare referat än de nyss-nämnda expositionerna.

Tidigare hade, tydligen genom inflytande från de schweiziska försöken att framskapa vackrare kyrkogårdar, i Tyskland bildats ett »Reichsausschuss für Friedhof und Denkmal». Utöver de formella uppgifter, som denna sammanslutning arbetade för, ville Kunst-Dienst utställningen fördjupa frågan och föra över den till etiska och religiösa områden. Programmets huvudpunkter formulerades som utgångna ur en strävan efter enkelhet, ärlighet samt inordnande av hela begravningsväsendet i gemenskapens former. Utställningens grundtanke formulerades med stora bokstäver redan vid ingången med Hölderlins ord: »Wir sterben um zu leben». En historisk avdelning inledde på ett ytterst aktivt sätt framställningen. Man erinrades där om att graven och gravskicket i regel utgöra det enda minnet av en kultur. Vad skall våra efterkommande tro om vår tid, om de blott ha våra gravar att lita till i sin kunskap? — Då det gäller bruk och föreställningar kring begravning är traditionen som bekant mycket stark, starkare än vi t. o. m. vilja föreställa oss. Alla bruk gå tillbaka till jordbegravning. Egendomligt är att se, hur tomma och intetsägande

¹⁾ Den intresserade hänvisas till Monatschrift für Gottesdienst und Kirchliche Kunst okt. 1931 och Die Form 1931 H. 6 S. 229 f. samt utställningskatalogen i Gewerbemuseum Winterthur N:r 65, 1932.

många nu brukliga sedvänjor vid likbränning äro, därför att de kritiklöst apterats från jordbegravningen. Kistan, som skall brännas, behåller en takformad uppbyggnad, som var ändamålsenlig, emedan den bättre kunde motstå tryck från jorden. Märkvärdigt nog har den också behållit sin utpräglade barockform genom alla stilepoker. Moderna former visades dock på utställningen. Andra bruk vid eldbegängelse äro sarkofagens nedsänkning, nedkastandet av blommor och slutligen ceremonierna kring urnans bisättning, allt tämligen meningslösa bruk, som endast i samband med jordbegravning äga ett symboliskt värde. De flesta sedvänjor vid begravningen visa sig härstamma från barocken och äro lån från furstliga begravningssceremonier. Så t. ex. sarkofagens form — betänkligt lik en 1700-tals byrå — vidare likvagnen, som liknar barocktidens kalesch, den oftast allt för prunkande blomsterdekorationen och de sällan vackert utformade kransarna. Allt präglas av överdåd och tung prakt. Från 1600-talet härstammar också svart som sorgfärg.

I vår tid är frågan om begravning icke blott en religiös angelägenhet, ty i samband med kyrkogårdarnas anläggning inte minst i storstäderna har frågan också fått en ekonomisk och social betydelse. Det gäller för samhället att skapa vissa föreskrifter i gemenskapens intresse. På utställningen demonstrerades en del förordningar utfärdade av vissa kommuner eller sammanslutningar. En förening i Küstrin bestämde redan 1792 bl. a. att den döde skall läggas i sina enkla kläder eller i en linneklädnad, att kistan skall vara av enkelt trä utan beslag eller prydnader, att begravningen skall ske på enklast möjliga sätt blott i närvaro av de närmaste, klädda i vanliga kläder, att alla gillen förbjudas, att som sorgtecken får endast bäras ett florbånd om armen (för mannen) eller om hatten (för kvinnan) o. s. v. I vissa trakter i Tyskland lever denna av herrnhutiska idéer influerade uppfattning kvar. Märkvärdigt nog är det blott i herrnhutiska kretsar, som en genomsyrat *kristen* föreställning om de döda härskar.

Den intressanta utställningen visade i fortsättningen ett stort antal planer av kyrkogårdsanläggningar samt bilder från desamma. De från början av detta århundrade anlagda park- och skogs-kyrkogårdarna fingo ett stort utrymme, men det framhölls, att de stundom lagt an för mycket på natur och icke tillgodosett mera väsentliga krav. Nutiden vill framskapa större klarhet och enkelhet i anläggningen och genomföra tanken om likhet inför doden för så medelst få fram en slags gravarnas gemenskap. En speciell avdelning gav programmatiska anvisningar för nya begravningsformer. Svart färg symboliserar otro och hopplöshet och bör därför avskaffas som sorgfärg. Svarta stenar äro också olämpliga. Även trycksaker i samband med dödsfall och begravning (dödsannons, sorgbrev m. m.) böra förenklas till såväl innehåll som form. Kran- sen, evighetens urgamla sinnebild, skall återfå en enkel, likfor-

mig gestalt istället för den nu brukliga bukettformiga anhopningen av brokiga blommor med granna band.

En annan del av utställningen behandlade oskicken i samband med handeln av gravvårdar. De mest taktlösa metoder tillämpas för att sprida gravstenar av i högsta grad okonstnärligt slag, för att inte tala om anordnandet av hela gravar med stenbarriärer o. d. Vi måste förbigå detta dystra kapitel, som är väl känt även i Sverige. F. n. är det väl så, att reformvännernas svåraste fiender äro tillfinnandes bland stenhuggerifirmornas representanter.

Mycket skulle vara att tillägga inte bara om denna lärorika utställning utan om många andra av Kunst-Diensts arbeten. I förbigående kan t. ex. erinras om det stora arbete man nedlagt på utgivandet av konstnärligt värdefulla konfirmationsblad — minnesblad för konfirmander, vilka prästerna giva sina nattvardsbarn. Institutionens arbete med den typografiska utstyrelsen till den nya evangeliska rikspsalmboken behandlas på annan plats i detta häfte av denna tidskrift. Till slut måste också Kunst-Dienst stora bildarkiv omnämnas, omfattande över 8.000 bilder av moderna kyrkor och inventarier.

Ovanstående skildring har endast kunnat dröja vid några av de större arbeten, som Kunst-Dienst utfört. Här har helt förbigåtts den dagliga tjänsten på byrån med granskningar av nya förslag till kyrkor och inventarier eller med råd och anvisningar rörande allt, som sammanhänger med kyrklig konst. Det är i sanning betydelsefulla uppgifter, som här förverkligas inom ramen av evangelisk kyrkokonst.

Bengt Cnattingius.

Engelska kyrkomusiker ¹⁾.

Thomas Tallys.

Thomas Tallys, eller Tallis som han mestadels skrives, föddes omkring 1510—15, och var således samtida med Vincenzo Gallilei (1533—1600) och Orlando di Lasso (1532—94). Han räknas allmänt till de stora inom engelsk kyrkomusik och har blivit kallad: »Engelska körsångens fader». Under några år var han organist i Waltham Abbey, men som så många andra vid denna tidpunkt förlorade han sin tjänst vid klostrens upplösning (1540). Kort därpå blev han medlem av Chapel Royal (som organist). Denna befattning innehade han ända till sin död, 1585. (Se: Tidskr. f. kyrkomusik och sv. gudstjänstliv, 15 juni 1935, sid. 84).

¹⁾ Denna uppsats utgör fortsättning av en artikelserie, vars sista del infördes i augustinumret 1935.